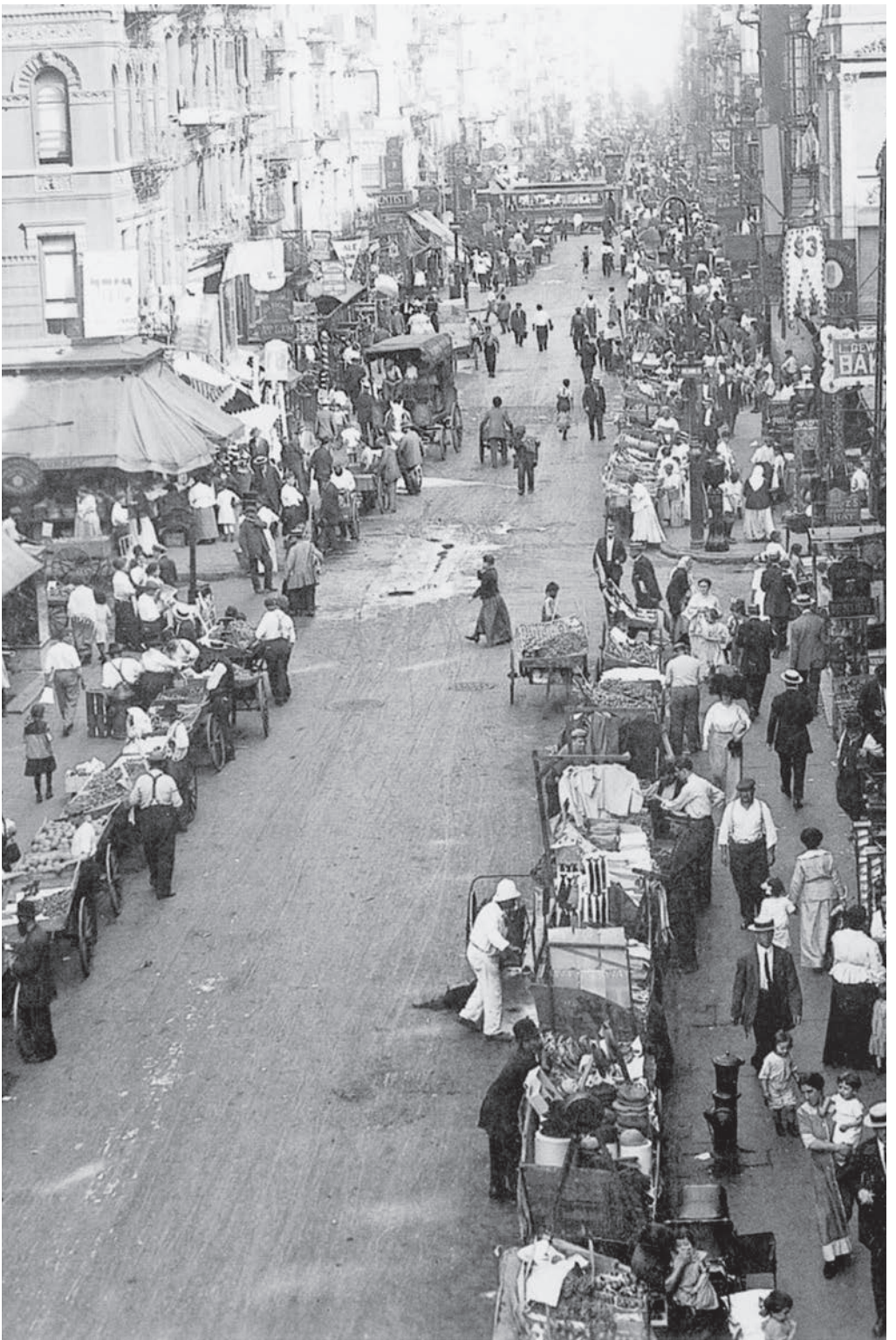

INHOUD

I	GOSPEL (1886-1913)	11
II	GRANNY (1884-1918)	25
III	BANKROET (1918-1929)	45
IV	ONE OF THE BOYS (1921-1933)	59
V	HET GELUK VAN DE MACHT (1933)	87
VI	HAIL CAESAR! (1934)	111
VII	DE JONGENSCLUB (1935)	137
VIII	DE VIER FASEN (1936)	157
IX	HELL BUGGIES (1937-1938)	177
X	DE VAL (1939)	203
XI	'GOOD NIGHT AND GOOD LUCK!' (1940)	227
XII	'ALS EEN GOEDE SOLDAAT' (1940)	259
XIII	LORD ROOT OF THE MATTER (1941)	287
XIV	'HOE GEMAKKELIJK IS DE AFDALING NAAR DE HEL' (1941)	313
XV	PEARL HARBOR (1941-1942)	343
XVI	'EEN PRACHTIGE VRIENDSCHAP' (1942)	369
XVII	'HET EINDE VAN HET BEGIN' (1942)	397
XVIII	'GEEN POLITIEKE VEZEL IN HAAR LIJF' (1943)	427
XIX	'DR. WIN THE WAR' (1943)	445
XX	'THE LOOK' (1944)	471
XXI	'NAUGHTY DOCUMENT' (1944/1945)	497
XXII	'YOU CAN'T BEAT DESTINY' (1945)	521
EPILOOG 'TE DRUK MET HET REDDEN VAN DE WERELD' (1946)		555
VERANTWOORDING		567
INTERVIEWS		569
BIBLIOGRAFIE		570
NOTEN		579
ILLUSTRATIEVERANTWOORDING		603
REGISTER		605

Lower East Side rond 1910

I GOSPEL

1886-1913

Deze geschiedenis speelt zich af in een ander land. Een land waar het dienen van de publieke zaak nog gold als hoogste doel. Een land waar, dwars door al het harde onrecht, een democratische belofte gloorde. Een land dat, ondanks alle verschillen tussen de mensen, de kracht en eenheid kon opbrengen om die te verdedigen, tot in het verre Europa toe.

De president kreeg, toen alles voorbij was, zijn pleinen, straten en standbeelden, zijn bibliotheken, scholen en vliegdekschepen. Voor hem restte een kleine steen, op de begraafplaats van Grinnell, ergens ver weg in Iowa. Daar kwam hij vandaan, daarheen keerde hij terug.

Harry Lloyd Hopkins. In Europa kent bijna niemand hem. Toch hoort hij bij de handvol mensen die, vanuit de verte, bepalend waren voor het lot van ons continent, van ons land, van onze dierbaren en onszelf. Tijdens de oorlogsjaren gold hij in de kleine wereld van internationale diplomaten en politici als de belangrijkste Amerikaan na Roosevelt, samen met opperbevelhebber Marshall. Hopkins was een wisselwachter, niet meer dan dat, maar op cruciale momenten was hij wel de man die, achter de schermen, geschiedenis schreef.

Zelf liep ik hem min of meer bij toeval tegen het lijf. Toen ik een artikel schreef over Martha Gellhorn, de legendarische oorlogsverslaggeefster, bleek dat ze haar loopbaan was begonnen in de crisisjaren, als een soort verkenner voor het Witte Huis. Zij was nog jong, ze trok door het hele land, praatte met iedereen, en brief na brief rapporteerde ze haar bevindingen aan een mistige maar altijd nieuwsgierige topfunctionaris, grote man achter de New Deal: *'My dear Mr Hopkins.'*

Toen ik, jaren later, schreef over Engeland tijdens de Tweede Wereldoorlog, trof ik hem opnieuw. Hij was begin '41 – Amerika was

nog neutraal – als persoonlijke gezant van president Roosevelt naar Churchill gestuurd om te kijken welke hulp en samenwerking er al mogelijk waren. Met deze man kon Churchill eindelijk al zijn zorgen delen, de eenzame premier was zo gelukkig met zijn komst dat hij 's avonds laat, na hun zoveelste gesprek, rondedansjes maakte op de muziek van de Amerikaanse grammofoonplaten die Hopkins had meegenomen.

Daarna zag ik hem telkens opnieuw opduiken, als passant op filmbeelden, op staatsiefoto's vaak op de tweede rij, lang, mager, een beetje scheef, wat slobberig in de kleren. Hij was een voormalige welzijnswerker, charmant, maar niet altijd aardig. Hij was een gedreven idealist, maar hij kon vloeken als een dragonder en manipuleren als de beste jongleur. Hij was ongenadig ambitieus, hij had een unieke positie, ongekend in de Amerikaanse geschiedenis, hij was in feite chef-staf en nationale veiligheidsadviseur ineen, in de machinekamer van de oorlog was hij een van de centrale figuren. Toch had hij vrijwel nooit een officiële functie.

Jarenlang woonde hij in het Witte Huis, een paar deuren vanaf de president. Hele ochtenden werkte hij daar vanuit zijn bed, bezaaid met papieren en sigarettenas. Nooit bezat hij een eigen auto. Nooit was hij eigenaar van een huis, hoe klein ook. Bijna al die jaren werkte hij voor een salaris dat lager was dan toen hij zijn loopbaan begon. Hij had ondertussen wel de beschikking over miljarden dollars, en tijdens de oorlog zelfs tientallen miljarden. Hij bezat, vertelde zijn kleindochter me, welgeteld twee pakken.

In deze historische jaren fungeerde hij, vooral achter de schermen, als de Amerikaanse 'schaduwprins'. Roosevelt en hij doorstonden samen de crisis, de grote oorlog en drie verkiezingscampagnes, ze visten en pokerden samen, ze waren zeldzaam close, ze begrepen elkaar met een half woord, ze genoten van elkaars gezelschap, maar waren ze vrienden? 'De president heeft geen vrienden,' zeiden de mensen die hem kenden. Zelfs zijn vrouw zei dat: 'Franklin heeft geen vrienden.' Maar Harry Hopkins kwam toch wel aardig in de buurt.

Roosevelt was kreupel, Hopkins was permanent ziek, zijn lijf kon nauwelijks nog voedsel opnemen, de oorlog vrat hen allebei langzaam leeg. Toch strompelden ze samen door, tot het eind.

Een diepgeroerde Churchill schreef na Hopkins' dood:

Een sterke, heldere, fiere vlam heeft een kwetsbaar lichaam opgebrand. Weinig mensen weten beter dan ik welke diensten hij de wereld leverde. Hij was een ware leider, en in vuur en wijsheid in tijden van crisis is hij zelden overtroffen. We zullen nooit meer iemand zoals hij zien.

Daarvan was geen woord overdreven.

Alles begon, zoals dat vaker gaat, met een overweldigende liefde. De plek was niet bepaald romantisch: de Lower East Side, het lawaaiige New Yorkse getto rond de eeuwwisseling, vol verse immigranten, vol kamers waar het vuil en de armoede door de muren dampten, vol karren en straathandelaren, vol geroep, gesjacher en gelach, de oersoep van het twintigste-eeuwse New York. Ethel Gross was typisch zo'n kind uit een van die dompige kelderwoningen – om precies te zijn: 10th Street 356 E, een van de 4 miljoen immigranten die, opgepropt als tussendekse passagiers, de sprong hadden gewaagd naar een beter leven.

Ethels ouders waren orthodox joods, ze kwamen uit het behekste hart van het toenmalige Europa. Het gezin had daar goede tijden gekend, met bedienden, kleine vakanties, beschaafde luxe. Vader Bencion Gross had theologie gestudeerd, daarna was hij bedrijfsleider geworden in de glasfabriek van de familie in Kaschau, niet ver van Boedapest, maar hij werd bang voor de toekomst. Vanaf de jaren tachtig was Jodenhaat een sterke onderstroom geworden in de politiek, overal in het Russische Rijk waren pogroms losgebarsten en dat antisemitische geweld begon ook over te slaan naar deze streken. Gross voorvoelde – terecht – dat er meer ellende op komst was, hij besloot om zijn gezin aan de andere kant van de oceaan een nieuwe toekomst te geven.

Bencion stierf plotseling, voordat hij zijn emigratieplannen had kunnen uitvoeren. Ethel herinnerde zich nog zijn ziekbed, hoe haar vader opgepropt in de kussens zat, eindeloos in de weer met brieven aan verwanten in Amerika. En ze herinnerde zich haar moeder, 'mijn huilende moeder, in de deuropening, haar gezicht gedrukt tegen de deurpost, haar lichte figuurtje dat daar hopeloos tegenaan leunde'.¹ Ze was toen vijf jaar oud.

In diezelfde maanden overleed ook nog eens een van haar broertjes, een jongetje van negen. Toch zette moeder Celia Gross door. Ze ver-

kocht alles wat de familie bezat, betaalde alle schulden en doktersrekeningen en nam in 1891 met haar vijf kinderen de boot naar Amerika, in de goedkoopste klasse, bij het roer – de olielucht bleef Ethel haar leven lang bij. ‘Mijn moeder herinner ik me als voortdurend in beweging, de leidende geest van deze hele expeditie – erg rustig, erg doeltreffend. Ik voelde niets anders dan veiligheid – ja, avontuurlijkheid misschien – maar angst, nooit.’²

Amerika was in die jaren voor de meeste Europeanen – inclusief deze landverhuizers – vooral een idee. ‘Amerika!’ riep een officier in Joseph Roths roman *Hotel Savoy* telkens weer als hem iets beviel. Het was ‘Amerika!’ als de soldatenkost goed was. ‘Amerika!’ als een stelling gedegen was gebouwd. En als iemand goed kon schieten heetten zijn treffers: ‘Amerika!’³ Amerika was een idee, een droom, net zoals Californië dat was voor veel Amerikanen. Een concreet land, dat was het voor de meesten nog niet.

De meeste immigranten hadden wel een familielid dat hen opving en wegwijst maakte maar Celia Gross stond er, op haar zevenendertigste, alleen voor. Ze sprak geen woord Engels. Het beloofde land bleek een verzinsel. Tot overmaat van ramp stierf ook nog een van de dochters, Henrietta, toen ze nog maar net waren aangekomen. Immigranten waren voornamelijk aangewezen op marginale baantjes in de bouw en de kledingindustrie. Dat gold ook voor Celia en de oudste dochter, Francesca, ze konden enkel als naaister het hoofd boven water houden. Voor veel immigranten was het leven zo zwaar dat ze besloten terug te keren naar Europa. Het staat haaks op de Amerikaanse mythe, maar dit was de realiteit: van alle Italianen, Grieken, Russen en Roemenen, van al die mannen en vrouwen die we op oude brokkelige films juichend het Vrijheidsbeeld zien passeren, reisde uiteindelijk de helft weer terug. Datzelfde gold voor bijna een derde van de Polen, Slowaken en Bulgaren.⁴

De familie Gross bleef. De Lower East Side was een ruige buurt, vol ‘straat-Arabieren’ – de eretitel voor losgeslagen jongens. Ethel belandde op een lagere school om de hoek. Ze was vijf, ze viel regelmatig – door ondervoeding – flauw. ‘Angst is de emotie die ik me vooral herinner als ik aan die periode terugdenk,’ schreef ze in een verhaal over haar leven.⁵ ‘Angst om niet te doen wat de meester wilde. Angst om anders te zijn en te doen dan mijn klasgenoten. Angst om er anders uit te zien, vanwege mijn kleren. Angst overheerste bij alles wat ik deed.’

Op haar twaalfde had ze opeens geluk. In diezelfde tijd was een beweging gestart van *settlement houses*, een soort sociale voorposten in de meest achtergebleven buurten, geïnspireerd op soortgelijke experimenten in Londen, gedreven door de evangelische geest van het zogenaamde Social Gospel. Protestantse christenen werden daarin opgeroepen tot een 'Nieuw Apostolaat' om de onmenselijke condities in de achterbuurten, deze 'etterende wonden van de stad', te verbeteren. In Chicago was de legendarische sociaal werkster en activiste Laura Jane Addams – ze zou de Nobelprijs voor de Vrede krijgen – er in 1887 mee begonnen. De Social Gospelers, ernstig, hoogstaand en soms zelfingenomen, fungeerden als een soort missionarissen bij het Amerikaanse industriële proletariaat. En ze leerden daar hun harde lessen. Bijvoorbeeld hoe uitzichtloos armoede kon zijn. En dat de filosofie van 'kansen zien en grijpen' in het broze, kale bestaan van de werkende klasse ronduit een gotspe was.⁶

Al snel verrezen ook elders settlement houses. Hier werden barrières tussen klassen en groepen geslecht, hier werden de grondslagen gelegd voor een sociale politiek voor de Verenigde Staten. Groot waren deze vroege buurthuizen niet, er woonden en werkten op zijn hoogst een stuk of vijftien sociale werkers, deels vrijwilligers, niet zelden uit de betere kringen. Ze lieten de 'verwilderde jeugd' iets zien van een andere wereld, met spelletjes, bloemen, muziek en theater, met een kleine leenbank, met schrijfmachinelessen en met cursussen in het modevak, maar ook met stevige Bijbelklassen – want er moesten toch zielen worden gered.

In 1897 werd bij Ethel om de hoek zo'n buurthuis geopend, speciaal voor meisjes en jonge vrouwen, in drie kamers en een halve kelder. De openingsavond trok meer dan negentig meisjes, merendeels Joods, en mogelijk was Ethel daar al bij. Een jaar later werd een groot, elegant herenhuis betrokken, fraai gemeubileerd, met mooie tapijten en altijd verse bloemen, een oase in deze eeuwige gore buurt. Het geheel werd gedoopt tot Christodora – Geschenk van Christus – House. Hier mochten jongens ook naar binnen.

In Christodora begon voor Ethel, zoals ze zelf zei, het werkelijke leven. De oprichter en directrice, Christina MacColl, zag iets in het schuwe meisje, ze werd naar een zomerkamp gestuurd om op te knappen en toen ze terugkwam werd ze, zo jong als ze was, aangesteld als kleuterleidster.

Ethel was ijverig en ambitieus, ze leerde de toen hypermoderne schrijfmachine gebruiken, nam lessen in steno en had op haar veertiende al een administratieve baan bij een uitgeverij. Tegelijk bleef ze Christodora House trouw, ze werkte er als kinderleidster en als persoonlijke secretaresse van directrice MacColl. Gaandeweg werd ze zelfs een soort trofee, een succesnummer van het project: een onzeker Joods-Hongaars meisje dat was omgetoverd tot een sterke Amerikaanse vrouw – ja, en graag ook nog eens protestants, maar zover ging Ethel niet.

Ze had nog meer geluk. In 1908 kreeg ze via MacColl een baan als privésecrtaresse van Katherine Mackay, de vrouw van Clarence Mackay, de topman van de machtige us Telegraph and Cable Corporation. Ze belandde plotseling in de wereld van New Yorks rijkste industriële magnaten, haar thuisbasis werd nu het weelderige landhuis van de Mackays op Long Island, een fascinerende combinatie van het rijke én het radicale New York. Gretig dook ze er middenin. Katherine Mackay was zo'n steenrijke bohemien die je vaker zag aan de oostkust. Ethel moest haar overal volgen, van de galadiners en de luxe Europese reizen van minstens drie maanden tot de vergaderingen en demonstraties van de Amerikaanse suffragettes, want ook in die beginnende vrouwenbeweging speelde Mackay een prominente rol. Ethel leerde er onvoorstelbaar veel. Niet alleen kreeg ze een perfecte opleiding in de omgangsvormen van de superrijken, ze werd tegelijk een vroege en zelfbewuste feministe. Je ziet haar staan, op een oude foto uit 1913, een knappe vrouw in het wit, met hoed, kokarde en sjerp: VOTES FOR WOMEN. Ze kijkt over haar schouder, zelfbewust, en ook een beetje verlegen.

Ethel hoorde er nooit helemaal bij, ook in deze chique progressieve kringen liep ze rond als een trofee. En ondanks haar opwindende nieuwe leven had ze de roeping van het christelijke Social Gospel, inclusief de klassieke rolverdeling binnen het gezin, nooit losgelaten. Na een lawaaiige en slordige scheiding van de Mackays brak ze met dit bestaan. Vooral het feit dat de flitsende en progressieve Katherine haar drie kinderen zomaar achterliet voor een nieuwe Franse minnaar had haar diep geschokt. Rond Kerstmis 1912 keerde ze terug naar Christodora House en naar de kelder op 10th Street 356 E.

Ethel Gross, 1913

De kinderen van het gezin van Celia Gross waren ondertussen in de twintig, ze vonden alle vier geleidelijk een plek in de Amerikaanse samenleving. Celia's drieste sprong naar het beloofde land was uiteindelijk toch geslaagd. Alleen zichzelf bleef achter, ze kon zich niet aanpassen, haar kinderen stonden op eigen benen, hadden haar niet meer nodig. Ze stak haar hoofd in de oven en draaide de gaskraan open. Ethel vond haar op de keukenvloer, pas vijftig jaar later kon ze erover praten.

Ze troffen elkaar in januari 1913 in de hal van Christodora House, in de drukte vlak voor een *suffrage meeting*. Ethel was net terug na haar avontuur bij de Mackays. Harry werkte al een paar maanden in het buurthuis. Het was liefde op het eerste gezicht.

Harry Hopkins kwam uit een compleet andere wereld. 'Hij was vrolijk, overal liep hij zingend en fluitend rond. Hij was zo'n persoon waarvoor, denk ik, de meeste jonge meisjes zouden vallen,' vertelde Ethel veel later in een oral history-interview. Hij was bezield met een fris en zeldzaam

aantrekkelijk idealisme, hij wilde gewoon graag mensen helpen die dat nodig hadden. Ze was stomverbaasd dat hij haar überhaupt opmerkte. 'In het buurthuis liepen in die tijd al die jonge studenten rond met alle privileges die ze hadden, die uit prachtige huizen kwamen en die hier vrijwilligerswerk deden. Ik had hem al helemaal gekoppeld, eerst aan de ene, toen aan een andere. Iedereen vond hem leuk, tenminste, dat dacht ik.'⁷

Harry was tweëntwintig, een jongen van de Midwest. Zijn vader was een avonturier, een typische paardenman, een voormalige goudzoeker, ruig, dol op gokken, vol eeuwig optimisme. Zijn moeder was bijna het tegendeel: een voormalige onderwijzeres, streng en degelijk, een vrome methodiste die haar kinderen iedere zondagmiddag psalmen liet zingen op het zuchten van haar harmonium. Harry vertelde ooit hoe zijn vader op een avond thuiskwam na een grote pokerpartij tegen iemand die zich kampioen waande. 'Vader nam me mee naar de kelder, met een of ander smoesje, de verwarming repareren, zoiets. Vervolgens greep hij naar zijn broekzak en haalde daar 500 dollar uit, gewoon om ernaar te kijken. Hij had dat die avond allemaal gewonnen, maar natuurlijk ging hij ervan uit dat ik niet aan mijn moeder zou vertellen dat er zoveel geld in huis was. Zij zou vader gedwongen hebben om het weer weg te geven aan kerkelijke missies.'⁸

Harry spiegelde zich aan beiden. In zijn driestheid, zijn hekel aan verwaande praatjes en zijn scherpe tong leek hij vooral op zijn vader, in zijn sociale gevoel en zijn bijna religieuze plichtsbesef was hij zijn moeder. Hij was het allebei, de goede ziel en de paardengokker, ze vochten en verscheurden hem, zijn leven lang.

Na lang rondzwerven was het gezin uiteindelijk in Grinnell beland omdat daar, zo meende de moeder, de beste scholen waren. Vader Hopkins begon er een winkeltje in paardentuig, later verkocht hij ook kranten, sigaretten en snoepgoed, hij verdiende bij als professionele bowler en beroepsgokker, maar de familiefinanciën bleven wankel. Het ging Harry's moeder om Grinnell College, een school waar dat Social Gospel ook de toon zette, een vorm van religieuze progressiviteit die een onuitwisbare stempel zou drukken op Harry's leven en loopbaan.

Een fantastische student was hij daar trouwens niet. Onder zijn bijnaam Skinny – want ook toen al was hij mager en had hij ingewandsproblemen – leidde hij een vrolijk leven met veel sport, grappen en meisjes,

en met lak aan de autoriteiten. Met de hakken over de sloot slaagde hij.

De populaire hoogleraar 'Toegepast Christendom' Edward Steiner – op zijn beurt een leerling van Tolstoj – zei hem ronduit dat hij niet voldoende compassie bezat om ooit een goede maatschappelijk werker te worden. Hopkins vond dat zelf ook, hij wilde journalist worden. Steiner gaf hem wel een telegram in handen van Christodora House: ze zochten die zomer een Grinnellstudent als medewerker op een zomerkamp in New Jersey voor arme stadsjeugd.

Hopkins zei direct ja, hij zag in die tijd niets in dit sociale werk maar de kans om de sprong te maken naar New York liet hij niet lopen. 'Ik had nooit eerder in mijn leven een Joodse jongen gezien.'⁹ Armoede had hijzelf ook wel meegemaakt, maar de honger en verloedering van de New Yorkse gettojeugd die hij in Camp Northover aantrof waren van een heel andere orde. Het maakte hem woedend. Christodora House wilde hem na die zomer graag houden. Hij kreeg er een baan als leider van de jongensgroepen, met gratis kost en inwoning, plus 5 dollar per maand als zakgeld.

Harry Hopkins, 1916

Er gebeurde nog iets beslissends tijdens Harry's reis naar het oosten in de zomer van 1912. Juist in die weken hielden de Republikeinen en de Democraten hun nationale conventies, de massabijeenkomsten waar toen nog de presidentskandidaten werden gekozen. Hij reisde erheen samen met een vriend, dat wilden ze allebei weleens meemaken. In Washington zagen ze hoe de voormalige president Theodore Roosevelt, als rebelse tegenkandidaat tegen de officieel genomineerde William Taft, het voorgekookte spektakelfeest van de Republikeinen grondig verpestte. In Baltimore beleefden ze de lancering van een nieuwe Democratische president, Woodrow Wilson. Ze slopen naar binnen, deden zich voor als secretaris van een afgevaardigde, discussieerden met de delegaties, volgden de politieke titanengevechten, zagen voor hun ogen geschiedenis vorm krijgen.

Het was, in de woorden van de historicus Richard Hofstadter, *the age of reform*, met een optimisme dat doet denken aan de latere jaren zestig: het kiesrecht van de vrouwen, de herziening van het onderwijs, de settlement houses en de 'verheffing' van de armen bepaalden de politiek en het gesprek van de dag. Het kwaad woonde immers niet in de mens, zo had Harry op Grinnell geleerd, maar in de wereld. Met wetenschap en een goede regering konden al die maatschappelijke kwalen worden genezen. Christus was, kreeg hij te horen, 'de grootste sociale hervormer en de grootste democraat aller tijden.'¹⁰

Vanaf die zomer was Harry gefascineerd door macht en politiek: 'Daar wil ik bij zijn, ooit!'

Ik leg contact met een kleindochter, June Hopkins. Ze had haar grootmoeder Ethel nog goed gekend, had later haar brieven gepubliceerd, samen met haar dochter, Hopkins' achterkleindochter, Allison Giffen. 'Ethel was een nuchtere, stevige, zelfstandige vrouw. Toch was de relatie met Harry voor haar onvoorstelbaar belangrijk,' vertelde ze me. 'Als Hongaarse Jodin was haar belangrijkste levensdoel: een echte Amerikaan worden. En een huwelijk met Harry, op-en-top Amerikaan, was daarvoor de sleutel. Harry werd, op zijn beurt, aangetrokken door haar anders-zijn. Ze was een beeldschone jonge vrouw, zij was vier jaar ouder, en ze werden hevig verliefd op elkaar. Zij pakte hem bij de hand, ze introduceerde hem in New York, in de progressieve beweging, in de vrouwenbeweging. Hij werd door haar in één klap ondergedompeld in de politiek van die tijd.'¹¹

Op de afdeling Special Collections van de universiteit van Georgetown, in doos 1 van de Harry L. Hopkins Papers deel IV, ligt hun geschiedenis bewaard, in meer dan tweehonderdvijftig brieven. De medewerkers van de Lauinger Library zijn zeldzaam behulpzaam en gastvrij, als ik me aanmeld kan ik binnen een paar dagen terecht. Er staat een kar vol archiefdozen op me te wachten. Harry en Ethel moeten smoorverliefd zijn geweest, hoewel ze in hetzelfde gebouw werkten schreven ze elkaar die eerste tijd bijna dagelijks.

‘Waarom we zo enorm geïnteresseerd in elkaar blijken te zijn, terwijl we elkaar nog maar zo kort kennen, en dat gebeurde ook nog eens in het kantoor van een buurthuis, het is me min of meer een raadsel,’ schreef Harry op vrijdagmiddag 21 februari 1913 in zijn eerste brief. ‘Tot nu toe hebben we totaal verschillende levens geleid. Terwijl jij werkte speelde ik wat rond op school. Jij groeide op in een stad waar je je gang kon gaan. Ik werd altijd omringd door conservatieve bekrompenheid. Sociaal leefden we nogal apart, en het zal nog moeilijk voor je zijn om af te dalen naar mijn niveau.’¹²

Maar na dat weekend was het helemaal aan. ‘Liefste,’ schrijft Ethel die maandagavond, ‘Ik bracht de dag grotendeels door met aan je denken. Welterusten, veel liefs.’ Harry begint diezelfde middag al over hun gezamenlijk huishouding. Om de eindjes aan elkaar te knopen – zij rookte als een ketter – zouden ze kippen kunnen gaan houden:

Ik zie je de eieren al naar de markt brengen. We zullen een tuin hebben, en aardappels telen – uien – radijs – citroenen – maar je bent daar niet zo enthousiast over – je kunt je feministische toespraken oefenen terwijl je de rijen bonen plant. Ik ben zo gelukkig, Ethel – want ik had altijd het gevoel dat ergens op deze aarde een meisje zoals jij moest zijn. Maar ik moet bekennen dat ik niet had verwacht dat ik haar zou vinden bij het werk in een settlement.

Hij voorzag wel een relletje thuis, daar moesten ze maar direct doorheen: ‘Ik vrees dat dit nogal wat opschudding zal geven in onze eetkamer.’ ‘Je bent meer dan ik ooit heb verdiend,’ schrijft hij tot slot. ‘Maar ik zal proberen je gelukkig te maken, lieve, want ik houd van je zoals ik nog nooit in mijn leven van iemand heb gehouden.’

Ethel antwoordt hem, in een volgende brief, een beetje plagerig over

zijn rooskleurige toekomstdroom: 'Dus ik kan roken als ik de eieren naar de markt breng?' 'Maar het is een opluchting dat ik mijn sigaretten mag houden.'

Gelijkwaardigheid, een eigen bestaan, dat is haar toekomstdroom. 'Ja, we gaan voor een overvloed aan goede boeken – en jij mag de meeste kopen – zelfs al moeten we het doen zonder toetjes,' schrijft Ethel een maand later.¹³ Harry, die graag 'modern' wil zijn, ook als het gaat om de gelijkwaardigheid van vrouwen, na een kleine onenigheid: 'Ik zou willen dat we nu waren getrouwd, vanavond, zodat we deze dingen niet hoefden te schrijven maar jij op mijn schoot kon zitten in de grote leunstoel (we krijgen een leunstoel, toch?) en alles konden uitspreken.' Ethel: 'Jij hebt jouw theorie en ik heb de mijne. Ik weet dat je tegen jezelf zegt dat we niet precies hetzelfde denken over alles en ik ben erg blij dat we dat niet doen. Het is stimulerend voor de geest, toch? We zijn en blijven immers twee individuen.'¹⁴

Dat loopt vaker uit op gekibbel, maar het wordt vaak direct weer afgezoend. Ethel: 'Lieverd, je hebt geen enkele reden om jaloers te zijn, ik ben zo absoluut de jouwe, nu, niets anders telt. Er was nooit iemand als jij en er kan ook nooit een ander meer zijn – en dat weet je ook wel, schat.'

Al in april duiken in de brieven trouwplannen op. Harry maakt voor hun toekomstige huishouding een hele berekening: huur 30 dollar, voeding 42,50 dollar, licht 2 dollar, kleding 25 dollar, kranten 1 dollar, amusement 10 dollar etc., totaal 155,50 dollar per maand, nu zou dat zo'n 5000 dollar zijn. 'Nou, als we daar niet van kunnen rondkomen, kunnen we beter direct ophouden.'¹⁵

Tegelijk blijft het werk doorgaan. Ethel treft op straat een bedelende vrouw met een baby op de arm. Ze zei dat haar man was weggelopen, ze wist niet waarheen, ze had vijf kinderen en geen werk, waar moest ze heen? 'Ik wilde dat ik iets voor haar kon doen, ze leek zo hopeloos en wanhopig en koud.' Ze was bekend met kleermakerswerk. 'Waar kan ik haar heen sturen?'¹⁶

Geldgebrek had Harry brutaal gemaakt: die winter was hij binnengestapt bij John Kingsbury, directeur van een van de grootste liefdadigheidsorganisaties van de stad, de Association for Improving the Condition of the Poor (AICP). Kingsbury, een geestige en ruimhartige

man, hoorde hem aan, zag wel wat in die frisse jongen uit de Midwest. Hij mocht er stage lopen, voor 40 dollar per maand. Overdag bleef hij werken in en voor Christodora House, 's avonds trok hij voor de AICP door de ruigste buurten waar de vrouwelijke maatschappelijk werkers na donker beter niet konden komen.

De liefde gaf hem vleugels. Hij benaderde Kingsbury opnieuw, hij wilde opslag. Waarom? Hij wilde trouwen, zei Harry wat verlegen, met een collega uit Christodora House. Kingsbury begon daverend te lachen en gaf hem een vaste baan bij de AICP, voor een jaarsalaris van 1260 dollar. Er moest daarnaast nog door Ethel en hem worden bijgeklust om die 155,50 per maand te halen. Christodora House had hem een stevige start gegeven, de missionaire neiging die hij van zijn moeder had geërfd kwam er tot bloei, maar vromer werd hij er niet van. 'Het belangrijkste in dit leven is, volgens mij, het werken aan de schepping van een ideale staat, op deze aarde, gebaseerd op sociale rechtvaardigheid die ons allemaal gelukkig zal maken,' schreef hij aan een vriend.

'De jongens ben ik erg, erg graag gaan mogen en ik zou ze niet graag helemaal loslaten,' meldde hij Ethel nadat hij op 14 mei ontslag had genomen. Maar het wonen in Christodora was hem steeds meer gaan tegenstaan, al die vroomheid, het was bijna niet meer te verteren. 'Weet je dat dit de allereerste keer is dat ik me goed voel over het verliezen van een baan?'¹⁷

De laatste snelle brief, van Ethel, vrijdag 17 oktober 1913: 'Ik gaf Fannie een blanco cheque zodat ze de meubels kan betalen wanneer die arriveren. Is het een idee dat we je bruine pak maandag oppikken na het stadhuis, onderweg naar huis? Jij kunt je blauwe pak dragen, ik zal ook zoiets aantrekken.'

Op maandag 20 oktober 1913 trouwden ze.

Franklin D. Roosevelt

II GRANNY

1884-1918

‘Mijn moeder was een van de mooiste vrouwen die ik ooit heb gezien.’¹ Met deze zin, tekenend en veelzeggend, begint de autobiografie die Eleanor aan het eind van haar leven schreef. Anna Eleanor Roosevelt was de jongste dochter van Anna Rebecca Hall, een van de bekendste societysterren in het New Yorkse uitgaansleven van de late negentiende eeuw. En dat was ook direct het probleem: aan de verwachtingen van deze beeldschone moeder kon Eleanor al vanaf het eerste begin met geen mogelijkheid voldoen. Ze had twee vreemd vooruitstekende tanden, ze had een gebogen ruggengraat die, met veel pijn en ijzer, tijdens haar jongste jaren min of meer was rechtgezet en ze was saai – althans volgens haar moeder. ‘Eleanor, je bent zo saai dat je weinig anders kunt doen dan braaf zijn,’ schijnt haar moeder ooit te hebben uitgeroepen. ‘Granny,’ omaatje, zo noemde ze de kleine Eleanor als ze aan bezoek werd voorgesteld. Eleanor zou dat nooit vergeten. Het zou een zware stempel drukken op haar jeugd, spontaniteit en vrolijkheid waren er niet bij. ‘Ik was een ernstig kind zonder schoonheid.’²

Ze kwam uit een andere wereld. Ze streek neer in diezelfde Lower East Side als Ethel, maar vanuit een van de oudste en rijkste families van New York, vanuit de sociale stratosfeer van Manhattan, Long Island en de lieflijke oevers van de Hudson. Ze was een echte Roosevelt, Eleanor, met de scherpe blik, de impulsiviteit en het doorzettingsvermogen van de Roosevelts. Haar oom Ted was gouverneur geweest van New York, daarna vicepresident en na de moord op de zittende president, William McKinley, was hij onverwacht in het Witte Huis beland. Toch was ze, na een loodzware jeugd, minstens zo beschadigd als Ethel. En ze was van jongs af bezeten door eenzelfde passie: het lot van anderen verlichten, de wereld beter maken, iets goeds doen.